

Platon'un Felsefesinde Kötülük Tasavvurunun Teistik Filozoflar Üzerindeki Etkisi

Ümmügülsüm Aksoy Kaya

<https://orcid.org/0000-0002-0181-3690>

Dr. Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

<https://ror.org/02kswqa67>

ummugulsamaksoy94@gmail.com

Atıf Bilgisi:	Aksoy Kaya, Ümmügülsüm. "Platon'un Felsefesinde Kötülük Tasavvurunun Teistik Filozoflar Üzerindeki Etkisi". <i>İslami İlimler Dergisi</i> 41 (Kasım 2025), 315-330. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1721984 .
Makale Türü:	Araştırma Makalesi
Etik Beyan:	Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.
Etik Kurul İzni:	Araştırma için herhangi bir etik onay veya bilgilendirilmiş onam gerekmemektedir.
Geliş Tarihi:	18 Haziran 2025
Kabul Tarihi:	14 Kasım 2025
Yayın Tarihi:	30 Kasım 2025
Hakem Sayısı:	Bir İç Hakem – En Az İki Dış Hakem
Değerlendirme:	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması:	Yapıldı - intihal.net
Çıkar Çatışması:	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman:	İlim Yayma Vakfı'nın destekleriyle yazılmıştır.
Etik Bildirim:	dergiislamiilimler@gmail.com
Lisans:	CC BY-NC 4.0

Öz: Bu makale, teistik felsefede kötülük probleminin aldığı şekli, Platon'un kötülük anlayışıyla ilişkilendirerek ele almaktadır. *Yasalar*, *Devlet* ve *Timaios* gibi diyaloglarda ortaya çıkan Platon'un kötülük tasarımı, metafizik ve etik boyutlarıyla incelenmiş; bu düşüncenin Augustinus, İbn Sînâ ve Leibniz gibi filozofların görüşlerindeki izdüşümleri araştırılmıştır. Temel iddia, Platon'un kötülüğü tanrısal düzenden ve iyi ideasından uzaklaşma olarak yorumlayan yaklaşımının, tarihsel aktarımlara rağmen bu teistik düşünürlerde büyük ölçüde korunduğudur. Karşılaştırmalı felsefi analiz yöntemiyle yürütülen çalışmada, söz konusu yaklaşımın Hristiyan, İslam ve rasyonalist geleneklerde nasıl yeniden üretildiği ortaya konmuştur. Böylece Platoncu mirasın din felsefesi üzerindeki sürekliliği vurgulanmaktadır. Platon'a göre kötülük, bağımsız bir varlık değil, metafiziksel bir eksiklikten kaynaklanmaktadır. İyiden ve tanrısal olandan uzaklaşma, bilhassa ruhun cehaleti ve ahlaki yetersizliğiyle bağlantılı olarak kötülüğün temelini oluşturur. Augustinus da benzer şekilde, kötülüğü *privatio boni* (iyiliğin yoksunluğu) olarak tanımlar. Tanrı'nın yarattığı her şey özünde iyidir; kötülük ise özgür iradeli varlıkların Tanrı'dan sapmalarıyla ortaya çıkar. Her iki düşünürde de kötülük pozitif bir varlık olarak değil, iyiliğin eksikliği olarak kavramsallaştırılır. İbn Sînâ'nın yaklaşımı da bu çizgide ilerler. O, mutlak iyiliği sadece Vacibu'l-Vücûd olan Allah'a atfeder ve kötülüğü yaratılmış varlıkların zorunlu ontolojik sınırlılıklarıyla açıklar. Leibniz ise kötülüğü, "en iyi mümkün dünya" teorisi çerçevesinde değerlendirir: tekil kötülükler evrensel düzenin bütünlüğü içinde işlevsel bir yer taşır ve Tanrı'nın mutlak iyiliğiyle çelişmez. Sonuç olarak, bu düşünürlerin ortak paydası, kötülüğün Tanrı'dan kaynaklanamayacağı yönündedir. Kötülük; ahlaki eksiklik, ontolojik sınırlılık veya kozmik düzenin işlevsel bir parçası olarak görülsün de hiçbir zaman pozitif bir varlık olarak kabul edilmez. Bu yaklaşım, teistik düşünce geleneğinde dikkate değer bir felsefi sürekliliğe işaret eder.

Anahtar Kelimeler: Din Felsefesi, Tanrı, Platon, Kötülük, Augustinus, İbn Sînâ, Leibniz.

The Influence of Plato's Understanding of Evil on Theistic Philosophers

Ümmügülsüm Aksoy Kaya

<https://orcid.org/0000-0002-0181-3690>

Dr. Student, Marmara University, Institute of Social Sciences,
Department of Philosophy and Religious Studies, Istanbul, Türkiye

<https://ror.org/02kswqa67>

ummugulsumaksoy94@gmail.com

Citation:	Aksoy Kaya, Ümmügülsüm. "The Influence of Plato's Understanding of Evil on Theistic Philosophers". <i>İslami İlimler Dergisi</i> 41 (November 2025), 315-330. https://doi.org/10.34082/islamiilimler.1721984 .
Article Type:	Research Article
Ethical Statement:	It is declared that scientific, ethical principles have been followed while carrying out and writing this study, and that all the sources used have been properly cited.
Ethics committee approval:	The research does not need any ethical approvals or informed consent.
Date of submission:	18 June 2025
Date of acceptance:	14 November 2025
Date of publication:	30 November 2025
Reviewers:	One Internal & At Least Two External Reviewers
Review:	Double-blind
Plagiarism checks:	Yes - intihal.net
Conflicts of Interest:	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest
Grant Support:	This article was written with the support of the İlim Yayma Foundation.
Complaints:	dergiislamiilimler@gmail.com
License:	CC BY-NC 4.0

Abstract: This article examines how the problem of evil in theistic philosophy has been shaped in relation to Plato's understanding of evil. It analyzes the conception of evil presented in dialogues such as *Laws*, *Republic* and *Timaeus* within a metaphysical and ethical framework, and its reflections in the thought of central figures in the philosophy of religion such as Augustine, Avicenna, and Leibniz. The main claim is that Plato's interpretation of evil as a distancing from the divine order and the Idea of the Good has been largely preserved in these theistic thinkers, despite historical and interpretive transmissions. Through a method of comparative philosophical analysis, the study demonstrates how this Platonic view was rearticulated in Christian, Islamic, and rationalist theistic traditions, thereby highlighting the continuity of the Platonic legacy in the philosophy of religion. According to Plato, evil is not an independent being but rather the result of a metaphysical deficiency. It arises from a distancing from the Good and the divine, often linked to the ignorance and moral failure of the soul. Similarly, Augustine defines evil as *privatio boni* (privation of the good), maintaining that all created things are inherently good and that evil emerges when free wills deviate from God. Both thinkers treat evil not as a positive entity, but as a lack or corruption of goodness. Avicenna follows this line by attributing absolute goodness solely to God, the Necessary Existent, and viewing evil as a consequence of the ontological limitations of created beings. Leibniz, within his "best of all possible worlds" framework, interprets individual evils as functionally necessary within cosmic harmony. Ultimately, all four philosophers reject the notion that evil originates from God. Instead, they depict it as moral deficiency, ontological limitation, or functional necessity, never as a positive ontological reality, thus affirming a notable philosophical continuity in the theistic tradition.

Keywords: Philosophy of Religion, God, Plato, Evil, Augustinus, Avicenna, Leibniz.

Giriş

Felsefe tarihi, filozofların birbirleri üzerindeki etkileriyle biçimlenen dinamik ve süreklilik arz eden bir süreçtir. Her dönemde fikirlerin kendine has bir ahenkle gelişmesi, öncekilerden gelen birikimlere dayanarak yeni düşünsel imkanlara kapı aralaması felsefi tartışmaların sürekliliğini sağlamaktadır. Bu etkileşimsel yapı içerisinde Platon, yalnızca yaşadığı çağın değil, sonraki yüzyılların düşünsel yönelimlerini de derinden etkilemiş müstesna bir filozoftur. Onun metafizik ve epistemolojik yaklaşımları, özellikle idealar kuramı, ahlak anlayışı ve varlık tasavvuru, birçok teistik filozofa hem ilham kaynağı olmuş hem de metinleri yeniden yorumlanarak çeşitli düşünce sistemlerine uyarlanmıştır. Kötülük meselesi de bu etkileşim içerisinde önemini korumuş; felsefi düşüncenin temel tartışmalarını şekillendiren kavramlardan biri haline gelmiştir. Platon’a göre kötülük, iyiliğin ontolojik karşıtı değil, iyiliğin eksikliği ve varlığın yetkinleşme sürecinde ortaya çıkan bir noksanlık olarak değerlendirilmelidir. Onun bu yaklaşımı, kötülüğün bağımsız bir varlık statüsüne sahip olmadığı, bilakis hakikatin ve iyiliğin tam anlamıyla tezahür edemediği koşullarda zuhur ettiği düşüncesine dayanmaktadır.

Platon’un kötülük anlayışı, din felsefesi bağlamında kötülük problemi üzerine düşünceleriyle öne çıkan Augustinus, İbn Sînâ ve Leibniz gibi teistik filozoflar tarafından benimsenmiş ve farklı açılardan geliştirilmiştir. Özellikle İbn Sînâ’nın “mutlak iyi” anlayışının şekillenmesinde Yeni Platoncu şârihlerin etkisi son derece belirgindir. Hatta İslam filozoflarının, Arapçaya tercüme edilen eserler aracılığıyla Plotinos’tan kayda değer ölçüde etkilendiği genel kabul görmektedir. Benzer şekilde, Leibniz’in kötülük problemine yaklaşımı da dikkat çekicidir; öyle ki, onun görüşleri, İslam kelâm geleneğinde yer alan Gazâlî’nin fikirleriyle büyük ölçüde örtüşmektedir. Bununla birlikte bu makalenin amacı, söz konusu düşünsel etkilerin tarihî seyrini takip etmekten ziyade, doğrudan Platon’un diyalogları üzerinden hareketle, teistik filozofların kötülük anlayışlarıyla Platon arasında mevcut olabilecek tematik ve kavramsal benzerlikleri ortaya koymaktır.

Bu çerçevede, teodise yaklaşımları günümüzde hâlâ tartışılmakta olan Augustinus, İbn Sînâ ve Leibniz gibi düşünürlerin kötülük problemine dair fikirlerinin ilk nüvelerinin Platon’da bulunup bulunmadığı sorusu temel araştırma problemi olarak ele alınmaktadır. Augustinus’un kötülüğü “iyiliğin yoksunluğu (privatio boni)” olarak tanımlaması, İbn Sînâ’nın kötülüğü varlık mertebesindeki noksanlık şeklinde değerlendirmesi ve Leibniz’in metafizik kötülüğü varlığın zorunlu sınırlılığına bağlaması, Platoncu temellerin teistik gelenek içerisindeki izdüşümlerine dair dikkate değer örnekler olarak öne çıkmaktadır. Bu yönüyle çalışma, Platon’un kötülük kavramını nasıl inşa ettiği ve bu yaklaşımın söz konusu teistik filozoflar üzerindeki yansımaları ile bu etkinin nasıl bir düşünce tarzına kaynaklık ettiği soruları etrafında şekillenmektedir.

1. Kötülük Kavramı

Kötülük kavramı, insan zihnini kaçınılmaz biçimde derin ve çok katmanlı bir sorgulama sürecine sürüklemektedir. Bu kavramın insan varoluşuyla yakından ilişkili oluşu, insanın kötülük üzerine düşünmesini neredeyse doğal ve zorunlu bir süreç hâline getirmektedir. Her varlık, var olması itibarıyla, yaşamının bir noktasında kötülüğün doğasına dair düşünmek zorunda kalmıştır. Zira kötülük, yaşamın süresine, coğrafyasına ya da bağlamına aldırmaksızın neredeyse her varlığa temas eden bir fenomendir.

Tarih boyunca bazı filozoflar kötülüğü ontolojik bir gerçeklik olarak, başlı başına bir varlık gibi değerlendirmiş; buna karşın başka düşünürler onun daha çok insan eylemlerinde tezahür eden bir durum olduğunu savunmuştur. Her hâlükârda insanın kötülüğü dışsallaştırarak özneyle ilişkisini reddetmesi kolay olmamıştır. Şu hâlde temel soruya yeniden dönebiliriz: “Nedir kötülük?”

Bu soruya net bir tanım getirme çabası insanoğlunun düşünce tarihinde sürekli tekrar eden bir arzudur; ne var ki, kötülüğün mahiyetini belirli bir tanım kalıbına sığdırmak kolay değildir. Nitekim Burton Russell da kötülüğün insan algısındaki konumuna dikkat çekerken, onun nesnel bir tanımlamadan çok, öznel bir algı konusu olduğunu ima eder.^[1] Kötülük, bireyden bireye farklı şekillerde tecrübe edilen ve bu nedenle tatmin edici biçimde tanımlanması oldukça güç olan bir gerçekliktir. Nihayetinde kötülük, sınırsız bir his biçiminde insana kendisini tanıtan bir olgudur. Habil ile Kabil arasında yaşanan kanlı hesaplaşmaya kadar geçmişini duyuşal hafızaya işlediğimiz bir his, bugün kilometrelerce uzağımızdaki Hind Receb'in^[2] acısını hissedecek kadar güçlü bir histir.

Acıyı hisseden her varlık için farklı bir tecrübe anlamına gelen kötülüğün nesnel bir tanımını yapmanın güçlüğünü kabul etmek gerekir. Bununla birlikte, terimin literal ve sözlük anlamına dair bazı belirlemeler yapılabilir. Sözlüklerde “kötü” kelimesi; iyi nitelikte olmayan, zarar verici, zararlı etkiye bulunan, yerinde olmayan ya da bozuk şeklinde tanımlanır.^[3] Bu bağlamda hoş karşılanmayan, olumsuz nitelik taşıyan ve genellikle insan eylemleri ya da doğa kaynaklı olarak ortaya çıkan zarar verici durumlar “kötülük” olarak adlandırılmaktadır.^[4]

Günümüzde farklı bilim dalları^[5] altında incelenen kötülük, tarihsel olarak ilk kez Antik Yunan düşüncesinde sistematik bir şekilde ve akla dayanarak “Póthen to kakón?” (Kötülük nereden gelir?) sorusu üzerinden sorgulanmaya başlanmıştır.^[6] Yunanca *kakon* terimi, “kendi türünde kötü, değersiz; *kalos* (güzel) karşısı olarak çirkin, fena; aynı zamanda *agathon* (iyi, iyi olan, iyi bir şey, nihai ilke)”^[7] kavramlarının zıddı olarak tanımlanır.^[8] Bu kavramsal çerçeve, kötülüğün hem etik hem de ontolojik yönlerini barındıran çok katmanlı bir içeriğe sahip olduğunu göstermektedir.

Kötülük genellikle doğal ve ahlaki kötülük olarak ikiye ayrılır. Doğal kötülük, kimi zaman ilahi takdirle kimi zaman da doğa olaylarıyla açıklanan felaketlere işaret eder: deprem, sel, yangın, tsunami ya da kanser, verem, lösemi gibi hastalıklar bunlara örnektir.^[9] Ancak modern dönemde kavram daha geniş yorumlanmış; hayvanların birbirini avlaması, türlerin yok oluşu, bitkilerin tükenmesi ya da bir yıldızın sönmesi de kötülük kategorisine dâhil edilmiştir.^[10] Buna karşın, doğadaki bu “serbest işleyiş”in (*free-process*) dünya üzerinde yaşamın evrimsel olarak gelişmesini mümkün kıldığı ileri sürülür. Örneğin, depremlerin gezegenin verimliliğini artırarak yaşam için gerekli olan besin dağılımını sağladığı veya bir asteroidin çarpmasıyla dinazorların yok olmasının, memelilerin ve nihayetinde insanın ortaya çıkmasına zemin hazırladığı düşünülmektedir. Böylelikle, acı ve yıkımı barındıran evrimsel süreç aynı zamanda çeşitlilik, güzellik ve düzen gibi değerlerin ortaya çıkmasına aracılık eden bir yol olarak yorumlanmaktadır.^[11]

-
- [1] Jeffrey Burton Russell, *Şeytan: Antikiteden İlkel Hıristiyanlığa Kötülük Algıları*, çev. Elif Çelik (Ankara: Panama Yayıncılık, 2016), 13.
- [2] Gazze’de İsrail askeri tarafından 355 mermiyle katledilen 5 yaşındaki kız çocuğu. Ayrıca bkz. “Gazze’de 12 gündür kayıp olan 6 yaşındaki kız çocuğu ölü bulundu”, *euronews* (15:44:47 +01:00).
- [3] Yaşar Çağbayır, *Ötüken Türkçe Sözlük* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007), “Kötü”, 3/2804.
- [4] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), “Kötü”, 524.
- [5] Kötülük, karmaşık ve çok boyutlu bir fenomen olduğu için, felsefe, psikoloji, sosyoloji, teoloji, hukuk, antropoloji, politika bilimi ve sanat gibi birçok bilim dalı tarafından ele alınır. Her bir disiplin, kötülüğü farklı açılardan inceler ve insan doğasını, toplumu ya da evrensel ilkeleri anlamaya çalışırken, kötülüğün çeşitli yönlerine dair farklı bakış açıları sunar.
- [6] Russell, *Şeytan: Antikiteden İlkel Hıristiyanlığa Kötülük Algıları*, 186.
- [7] Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimler Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler (İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2004), 14.
- [8] Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimler Sözlüğü*, 173.
- [9] Russell, *Şeytan: Antikiteden İlkel Hıristiyanlığa Kötülük Algıları*, 25.
- [10] John Hick, *Evil and The God of Love* (Great Britain: Palgrave Macmillan, 2010), 12.
- [11] Christoher Southgate, “Cosmic Evolution and Evil”, *The Cambridge Companion to the Problem of Evil* (USA: Cambridge University Press, 2017), 151-156.

Ahlaki kötülük ise doğrudan insanın eylemleriyle ilişkilidir. Bunun için özgür irade kavramı merkezi bir rol oynar; çünkü kötülüğün kaynağı, iradesini yanlış yönde kullanan akıl sahibi bir varlıktır.^[12] Evrende acıyı hissedebilen tek canlı insan olmasa da akıl sahibi tek varlık olarak insan yalnızca kendi türüne değil, acıyı deneyimleyebilen tüm varlıklara karşı etik bir sorumluluk taşır. Bu bağlamda, örneğin soykırımcı Netenyahu'nun eylemleri yalnızca nedenler zincirine indirgenemez; özgür iradesiyle aldığı kararların ahlaki sorumluluğunu da yüklenmek zorundadır.

Felsefe tarihinde ayrıca metafizik kötülükten de söz edilir. Bu tür kötülük, evrenin sonlu ve sınırlı oluşuna işaret eder. Augustinus'un teodise anlayışında metafizik kötülük, diğer kötülüklerin nihai kaynağı olarak görülürken^[13], Leibniz bunu "yetkin olmama" durumu şeklinde açıklamıştır.^[14] Tanrı mutlak iyi ve mutlak yetkin varlık olduğu için, O'nun dışında hiçbir varlık bu niteliklere tam anlamıyla sahip değildir. Bu nedenle, Tanrı dışındaki her varlık doğası gereği eksiklik taşır ve bu eksiklik de metafizik kötülük olarak değerlendirilir. Dolayısıyla kötülük, yaratılmış varlıkların sınırlılığı nedeniyle kaçınılmaz bir olgu olarak kabul edilmektedir.

2. Platon'da Kötülük Tasavvuru

Platon'un kötülük hakkındaki düşünceleri birçok Platon yorumcusu tarafından ele alınmış olmakla birlikte, bu alan oldukça çeşitli görüşleri bünyesinde barındırmaktadır. Bu durumun sebeplerinden biri, Platon'un farklı diyaloglarında farklı metafizik ilkeleri tartışması; bir diğeri ise metafizik düzlemde, kötülük yani iyinin karşısı olan üzerine açık ve kapsamlı değerlendirmeler sunmaktan kaçınmış olmasıdır.^[15] Bununla birlikte, *Devlet* adlı eserinde iyiyi faydalı ve mutluluk verici olarak tanımlarken, faydalı olandan zararlı bir şeyin doğamayacağını dile getirir.^[16] Bu yaklaşım, Platon'un iyiyi "yararlı", kötülüğü ise "zararlı" olan şeklinde tanımladığını düşündürmektedir.

İnsanın eylemlerinden kaynaklanan ya da evrende gerçekleşen kötülüklerin bir nedeni olmalıdır. Kötülüklerin nedeni Tanrı olabilir mi? Tanrı'nın kuşatıcı bir güç olarak neden olmadığı herhangi bir şey düşünülebilir mi? Bu iki soruya verilecek cevaplar, meseleye nasıl yaklaşılacağını önemli ölçüde belirlemektedir. Platon sistematik bir şekilde kötülüğün kaynağını tartışmasa da bu meseleyle ilgili bazı açıklamalarda bulunur.^[17] *Devlet* diyalogunda, masalların çocuklar üzerindeki etkisini değerlendirirken, tanrıları, kahramanları ve toplumsal kültürü yanlış anlatan masalların yasaklanması gerektiğini savunur. Tanrılar hakkında anlatılması gereken şey, onların iyi oldukları ve bu sebeple yalnızca iyi şeylere sebep olabilecekleridir. Zira Platon'a göre iyi olan bir varlıktan kötülüğe sebep olması beklenmez. Bu nedenle kötülüğün sebebi tanrılar değil, başka bir şey olmalıdır.^[18]

Platon'u Tanrı'nın iyi olduğu olduğuna ikna eden şey nedir? Bugün "ilkel kozmolojik delil" diyebileceğimiz yerküredeki düzen olgusu, Platon'a göre Tanrı'nın iyi olduğunun bir göstergesidir. Şöyle der:

"...Zira her şeyin iyi olmasını ve içinde mümkün olduğunca hiçbir kötülüğün olmamasını isteyen Tanrı, görünür olan her şeyi bulduğu gibi -hareketsiz değil, uyumsuz ve düzensiz bir hareket halinde- devralarak, onu düzensizlikten düzene soktu, düzenin her açıdan daha

[12] Russell, *Şeytan: Antikiteden İlkel Hristiyanlığa Kötülük Algıları*, 26.

[13] Hick, *Evil and The God of Love*, 13-15.

[14] Gottfried Wilhelm Leibniz, *Theodicee Ya da Tanrı'nın Haklı Kılınması*, çev. Levent Özşar (İstanbul: Biblos Kitabevi, 2008), 127.

[15] James L. Wood, "Is There an 'Arche Kakou' in Plato?", *The Review of Metaphysics* 63/2 (2009), 349.

[16] Platon, *Devlet*, çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2010), 68 (379b).

[17] C. M. Chilcott, "The Platonic Theory of Evil", *The Classical Quarterly* 17/1 (1923), 27.

[18] Platon, *Devlet*, 65-70 (377a-380c).

iyi olduğunu düşünerek. En iyi olanın en güzel dışında bir şey yapması ne [geçmişte]caizdi ne de [herhangi bir zamanda] caizdir.”^[19]

Platon’a göre, Tanrı’nın iyi olması, evreni ilksiz örneğe uygun olarak yaratmış olmasıyla ilişkilidir; yaratılmış olan bu evren de böylece mümkün olanların en güzeli haline gelmiştir.^[20] Platon evrende bir düzenin olmasından hareketle Tanrı’nın iyi olduğunu göstermiş, Tanrı’nın iyi olmasını ise evrenin yaratılabilecek en güzel evren olduğu sonucuyla temellendirmiştir.

Her şeyi yöneten varlığın kötülüğün sebebi olmaması düşüncesi, Platon’un yaşlılık dönemi eserlerinden biri olan *Timaios*’ta daha açık bir biçimde ortaya konulmaktadır. Bu eserde, tanrıların da üzerinde olan, “Yapıcı” ve “Baba” sıfatlarıyla anılan bir Tanrı’dan^[21] söz edilir. Tanrı, ölümlü soyların yaratılma görevini, kendisinin yarattığı tanrılara bırakmıştır. Zira bu görevi doğrudan kendisi üstlenmiş olsaydı, yaratılan varlıklar ölümlü değil, tanrılara eş varlıklar olurdu. Ancak Tanrı, yaratım sürecinin başında ölümlü varlıkların içine, adaleti ve tanrısal erdemleri arzulayan tanrısal bir öz yerleştirmiştir.^[22]

Platon’a göre, bu yaratılmış varlık (insan) bazı zorunlu niteliklere sahiptir: duyumsama, haz ve acıyla karışık arzu; korku, öfke ve bunlara eşlik eden ya da karşıt olan tüm duygular.^[23] Kötülük ise tam da bu aşamada, tutkulara hâkim olunamaması sonucunda adaletsizlik olarak ortaya çıkmaktadır.^[24] Eğer adaletsizlik, Tanrı’nın ruhlara tanıttığı yasaya aykırı olan ve istenmeyen bir şeyse, o hâlde kötülükle özdeşir.

Bu düşünce, Platon’un ölüm sonrası hayat anlayışı bağlamında daha da açıklık kazanır. Ahlaki olarak iyi bir yaşam süren ruh, ölümün ardından ilk yerleştirildiği yıldıza yani kendi meskenine geri döner. Ancak yaşamında kötülüğü seçen bir kimse, bir kadın olarak yeniden doğar; tekrar kötü bir yaşam sürerse, bir hayvan olarak reenkarnasyon süreci devam eder.^[25] Sonuç olarak Platon, *Timaios*’ta kötülüğü, insanın doğasında bulunan tutkulara esir olması üzerinden değerlendirmiştir.

Kötülüğün insanın tutkularına bağlı olarak değerlendirilmesi, Platon üzerindeki Pythagoras etkisinin bir sonucu olarak ele alınmalıdır. Pythagoras düşüncesinde arzuların, korkuların ve hırsın yeri beden olarak görülür. Tutkular, beden içinde bir çekişme yaşar ve bu çekişmede adaleti sağlayamayan insan, kötülüğün ortaya çıkmasına sebep olur. Bu bağlamda Platon, *Phaidon* diyalogunda ruhun yalın, değişmeye yakın olduğunu; buna karşılık bedenin ise değişime ve bozulmaya meyilli olduğunu ifade eder. Ona göre ruh, bir araç olarak bedenle birleştiğinde, bedenin değişken doğası ruhu sarsar ve istikrarsızlaştırır.^[26]

Platon’un *Yasalar* diyalogunda insandaki kötülüğün nedenine dair şöyle denir:

“...Biz canlılardan her birinin tanrı tarafından yapılmış birer kukla olduğunu düşünelim, bu onlar için bir oyuncak ya da ciddi olarak tasarlanmış olabilir, bunu bilmiyoruz, ama şunu biliyoruz ki, içimizdeki bu duygular sanki birtakım sınırlar ve ipler gibi bizi çekiştiriyorlar ve birbirlerine karşıt oldukları için bizi karşıt eylemlere sürüklüyorlar: işte erdem ve kötülük arasındaki ayrım da burada bulunur.”^[27]

[19] Platon, *Timaios: Doğa Üzerine*, çev. Özgüç Orhan (Ankara: Fol Kitap, 2022), 111 (30a).

[20] Platon, *Timaios: Doğa Üzerine*, 108-9 (29a).

[21] Platon, *Timaios: Doğa Üzerine*, 129 (41a).

[22] Platon, *Timaios: Doğa Üzerine*, 130 (41c).

[23] Platon, *Timaios: Doğa Üzerine*, 131 (42a-b).

[24] Platon, *Timaios: Doğa Üzerine*, 131 (42b).

[25] Platon, *Timaios: Doğa Üzerine*, 131 (42b-c).

[26] Platon, *Euthyphron, Sokrates’in Savunması, Kriton, Phaidon*, çev. Ari Çokona, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 121 (79a-d).

[27] Platon, *Yasalar*, çev. Candan Şentuna - Saffet Babür, (İstanbul: Kambur Yayinevi, 2007), 76 (465d-e).

Bu pasajdan, Platon'un yaratım aşamasında tanrısal olarak yerleştirilen haz, acı gibi tutkuların insan bedenindeki karşılıkları nedeniyle erdemın veya kötülüğün ortaya çıktığını düşündüğü anlaşılmaktadır.

Tanrı'nın koyduğu yasaya uygun davranmama durumunda insanın günah işleyeceği düşüncesi ve buna bağılı olarak ortaya çıkan suçluluk hissi, yalnızca teistik dinlere özgü bir anlayış değildir; bu durum Platon'un diyaloglarında da açık veya dolaylı biçimde karşımıza çıkar. Platon'un ahlak felsefesinde, insanın kötülüğü tercih etmesi yalnızca bilgi eksikliğiyle değil, aynı zamanda ruhun tutkular karşısında yenik düşmesiyle ilişkilendirilir. Bu bağlamda kötülük hem ahlaki bir zayıflık hem de kozmik düzene aykırı bir davranış biçimi olarak değerlendirilir.

Platon'un eserlerinde özellikle beden ve tutkularla ilişkilendirilen kötülük, insanın ilahi düzenle olan bağıını zedeleyen bir unsur olarak görülür. Bu yönüyle kötülük, yalnızca bireysel bir kusur değil, aynı zamanda evrensel bir yasaya –Tanrı'nın akli düzenine– karşı gelme biçimi olarak da yorumlanabilir. Dolayısıyla kötülük, insan ruhunda bir tür manevi bozulma ve günahın da sonucu olabilir.

Platon, *Devlet* diyalogunda insanın doğumdan önceki varoluşuna atıf yaparak, ruhların geçmiş yaşamlarında işledikleri günahların cezalarını bu dünyada çektiklerini ifade eder.^[28] Buna göre kötülük, ruhun önceki hayatındaki eylemlerinin bir sonucu olarak da ortaya çıkabilir. Bu düşünce, onun metempsikoz (ruh göçü) anlayışıyla da ilişkilidir. Kötülüğü bu şekilde açıklamak hem bireysel sorumluluğu hem de ruhun ebedi yolculuğunu temellendirmeye yöneliktir. Böylece Platon'da kötülük, yalnızca ahlaki bir sorun değil, aynı zamanda ruhun ontolojik durumuyla ilgili bir meseledir.

Platon, *Yasalar* diyalogunun beşinci kitabında kötülüğün kaynağına dair dikkat çekici bir tespitte bulunur: Ona göre kötülüklerin en büyüğü, insan ruhuna yaratılıştan yerleşmiş olan benlik sevgisidir (*philautia*). Bu benlik sevgisi, insanın kendisini gereğinden fazla sevmesine, dolayısıyla bir tür körlüğe kapılmasına ve hakikati yanlış değerlendirmesine yol açar.^[29] Kendini merkeze alan bir bakış, iyilik ve güzellik gibi evrensel değerleri çarpıtarak algılamaya neden olur. Bu çarpık algı ise kötülüğün bireyde nasıl ortaya çıktığını anlamak açısından oldukça önemlidir.

Oysa Platon, daha önceki eserlerinde kötülüğü ruhun bedenle birleşmesi sonucu ortaya çıkan bir problem olarak ele almıştır. *Phaidon* ve *Timaios* gibi diyaloglarında ruhun bedenle teması sonucu, haz, arzu ve korku gibi duyguların ortaya çıktığı; bu duyguların ise ruhu adaletsizliğe ve dolayısıyla kötülüğe sürüklediği ifade edilmiştir. Dolayısıyla Platon'un kötülük anlayışında zamanla bir evrim yaşandığı görülür. Başlangıçta kötülüğü bedensel tutkulara ve maddi doğaya bağlayan Platon, *Yasalar*'da kötülüğün doğrudan ruhun yapısında bulunduğunu sonucuna varmaktadır.

Bu düşünsel dönüşüm, Platon'un maddeye ve harekete ilişkin görüşleriyle de yakından ilişkilidir. Ona göre madde, kendiliğinden hareket etme kabiliyetine sahip olmadığı için kötülüğün ilk ve nihai nedeni olamaz. Hareketin kaynağı olarak ruhu gördüğü için kötülüğün de kökeninin ruhta aranması gerektiği sonucu ortaya çıkar. Ancak burada önemli bir felsefi sorun belirir: Eğer ruh kötülüğün kaynağıysa ve ruhu Tanrı yaratmışsa, bu durumda kötülüğün dolaylı olarak Tanrı'ya nispet edilmesi tehlikesi doğar. Bu noktada iki olasılık gündeme gelir: ya kötülüğe neden olan ruh da Tanrı tarafından yaratılmıştır ve bu durumda Tanrı'nın iradesinde kötülüğe açık bir yön vardır, ya da Tanrı'dan bağımsız başka bir ruh, yani "kötü bir dünya ruhu" varsayılmalıdır.

Platon'un *Yasalar* diyalogundaki ifadeleri, ikinci olasılığa, yani Tanrı'dan ayrı bir ruhun varlığına işaret eder görünmektedir.^[30] Ancak bu düşünce diyalogun bütününe yayılmış, sistematik olarak

[28] Chilcott, "The Platonic Theory of Evil", 27; Platon, *Yasalar*, 359 (613a).

[29] Platon, *Yasalar*, 192-3 (731d-732).

[30] Russell, *Şeytan: Antikiteden İlkel Hıristiyanlığa Kötülük Algıları*, 192.

temellendirilmiş ya da açıkça savunulmuş değildir. Bu nedenle Platon'un burada tam anlamıyla düalist bir anlayışa ulaştığını söylemek güçtür. Daha çok, kötülüğün varlığına dair felsefi bir problemle yüzleşme ve bunu açıklama yönündeki bir arayış olarak değerlendirilebilir.

Tanrı tasavvurunun olgu ve olayları anlamlandırmadaki önemi göz ardı edilemez. Platon'a göre Tanrı, iyi olduğu için onda hiçbir şeye karşı hırs uyanmaz. Hırs uyanmadığından, her şeyin kendisi gibi iyi olmasını istemiştir.^[31] Bu vurgu, Platon'un Tanrı anlayışını iyilikle özdeşleştirdiğini gösterir. Tanrı'nın iyi olarak nitelenmesinin idealar kuramıyla ilişkili olduğu açıktır. *Devlet* diyalogunda en üstün ideanın iyi ideası olduğu söylenir. Platon'a göre iyinin içerisinde herhangi bir kötülüğün barınması mümkün değildir. Diğer bütün değerlerin değeri de iyiye ulaştırmasına bağlıdır. İyiye ulaşmak için öncelikle görünüşlere değer vermekten kaçınmak gerekmektedir. Platon, iyi üzerine konuşurken iyinin aranan, hayatın amacı sayılan şey olduğunu söylemektedir. Bunun yanı sıra, iyi ideası üzerine derin bir konuşma yapmaya *Devlet* diyalogunda girmek istemez.^[32]

İdealar kuramı yalnızca epistemolojik bir çerçeve sunmaz; aynı zamanda ontolojik, ahlaki ve teolojik bir yönü de vardır. En nihai ilke "iyi" dir; en yüce varlık ise "Tanrı"dır. Ne var ki, Platon bu iki ilkeyi doğrudan özdeşleştirmez. Epistemolojik olarak bilginin kaynağı iyi ideası iken, Tanrı ahlaki mükemmelliğin taşıyıcısıdır. Bu ayrım, *Euthyphron* diyalogunda daha açık hale gelir: Platon burada iyiliğin Tanrı'dan bağımsız bir ilke olup olmadığını sorgular. Bu diyalogda Sokrates, "Tanrı bir şeyi iyi olduğu için mi ister, yoksa Tanrı istediği için mi o şey iyi olur?" sorusunu sorarak, iyiliğin Tanrı'nın keyfi kararlarından bağımsız bir gerçeklik olup olmadığını tartışmaya açar.^[33]

Bir idea olarak kötülükten bahsetmenin imkânı, Platon'un sisteminde iyi ideası tarafında bertaraf edilmiştir. İyi ideasına karşılık gelen kötü ideası fikri için hiçbir metafiziksel boşluk bırakılmamıştır.^[34] Kötünün veya kötülüğün tanrısal bir şey olmadığı, idealar öğretisinde onun bir ideasının bulunmamasından hareketle anlaşılabılır. Şayet Platon'un sisteminde kötülük aşkın bir değer olarak bulunsaydı muhtemelen tanrıların kötü olması makul karşılanacaktı. Fakat bütün sistemini iyilik ve doğruluk üzerine kurmuş olan filozoftan idealarda kötülük ve bozukluk için yer açması beklenemez. *Parmenides* diyalogunda aşağı ve bayağı şeylerin ideasının bulunup bulunmadığı sorusuna olumsuz cevap verilmiş olması da bunu destekler.^[35] Bu doğrultuda, Platon'un iyilik ve güzelliğin sebebi olan bir iyi ideası öngörmesine rağmen, kötü ve çirkin şeylere sebep olan bağımsız bir kötülük ideasına yer vermediği ileri sürülmektedir. Bu yorum, Platon'da duyuşal dünya ile idealar dünyası arasında açık bir değer farkı bulunduğu düşüncesine dayandırılmaktadır: duyuşal dünya değişim ve bozulmaya açık olduğundan mükemmellik alanı değildir; idealar dünyası ise değişmez ve saf varlık alanıdır. Dolayısıyla iyi ve güzeli anımsatmayan şeylerin bu alanda yer bulması, Platon'un genel görüşüyle bağdaşmaz.^[36]

İyiliğin bütünlüğü ve kuşatıcılığı karşısında bir idea olarak kötülüğe rastlamasak da bu durum kötülüğün varlığını tümünden reddedeceğimiz anlamına gelmemelidir. Platon'un *Yasalar* diyalogunda, evrende bir bütün olarak iyi düzenin bulunduğu, ancak parçalarda kötülüğün belirli ölçülerde zuhur edebileceği kabul edilir. Onun kozmolojik tasarımı merkezî bir yere sahip olan Demiurge, kötülüğün bütünde değil parçalardaki varlığına izin vermiştir. Bu nedenle Platon, bütün

[31] Platon, *Timaos: Doğa Üzerine*, 110-111 (29e).

[32] Platon, *Devlet*, 219-222 (505a-506e).

[33] Platon, *Euthyphron: Dindarlık Üzerine*, çev. Güvenç Şar (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2011), 55 (10A). Dine uygun olan dine uygun olduğu için mi tanrılar tarafından sevilir, yoksa tanrılar tarafından sevildiği için mi dine uygundur sorgulaması iyi olan iyi olduğu için mi tanrılar tarafından sevilir yoksa tanrılar tarafından sevilen şey mi iyidir sorgu formunda da düşünülebilir.

[34] Wood, "Is There an 'Arche Kakou' in Plato?", 352.

[35] Platon, *Parmenides*, çev. Saffet Babür, (Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2014), 37 (130c-d).

[36] Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi 2: Sofistlerden Platon'a* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006), 253.

için en iyi olanın parçalar için de en iyi olan olduğunu iddia eder.^[37] Bu soruşturmayı ölümlü bir sanatçının yaptığı iş üzerine gösterdiği ehemmiyet, dikkat ve mükemmellik arzusunun ustalıklı bağlantılı olmasından hareketle Tanrı'ya ulaştırır. Tanrı yaptığı işlerde bir sanatçıdan daha ilgisiz olabilir mi? Her ne kadar parçalarda kötü gözükse de o kötü, bütün içerisinde iyiliğin tahsis için gerekli görünür. Ustanın işinde bütünü göz önünde tutması gibi parçaların bütün için olduğunu hatırlatır. Sadece parçalara odaklanan insanın bütünü göremeyeceği, göremediği şey için de öfkeye kapılabileceği ifade edilmektedir.^[38]

Var olan her şey, insanın anlamlandırma sürecine tabi tutulur. Platon'da kötülük, aşkın bir gerçeklik olarak yer almasa da onun bir anlamı ve işlevi vardır. *Theaitetos* diyalogunda, kötülüğün zorunlu bir şekilde, iyiliğin karşıtı olarak var olduğundan bahsedilmektedir.^[39] Öktem, Platon'un bu yaklaşımının Herakleitos'un iyi ile kötünün birlikte var olduğu görüşünden kaynaklandığını ileri sürmektedir.^[40] İyi ile kötünün karşıtlık içinde anlam kazandığı düşüncesi, Platon sonrasında özellikle teistik düşünce geleneğinde de devam etmiştir. Teistik dinlere mensup bazı filozoflar, kötülüğü iyyinin değerinin anlaşılması ve takdir edilmesi için gerekli bir araç olarak değerlendirmiştir. Bu bakış açısına göre Tanrı, kötülüğü doğrudan amaç olarak değil, iyiliğin ayırt edilebilirliğini sağlamak üzere yaratmıştır.^[41]

Genel anlamda değerlendirildiğinde, değerlerin zıtları üzerinden kavranması düşünsel olarak makul görünmektedir. Örneğin, özgürlüğün ne olduğunu bilmeyen bir kişi tutsaklığın ne olduğunu idrak edemez; savaş görmemiş bir toplumda ise barışın üstün bir değer olarak kabul edilmesi zorlaşır. Bu bağlamda Platon'un, "her şey zıddıyla kaimdir" ilkesinden hareketle iyiliği kötülüğe göre anlamlandırması aslında iyiliğin değerini ortaya koyma arzusuna dayalı olabilir. Nitekim *Lysis* diyalogunda iyyinin kötünden dolayı sevildiği, kötünün bir hastalık, iyyinin ise onun devası olarak arandığı ifade edilmektedir.^[42]

Platon'da kötülük, pozitif bir gerçekliğe sadece ahlaki düzeyde erişebilir. Bu da ancak insan doğasında mevcut olan olumsuzluğa bireyin bilinçli şekilde boyun eğmesiyle mümkündür.^[43] *Theaitetos* diyalogunda kötülüğün bu dünyada bütünüyle ortadan kalkamayacağını, zorunlu olarak iyiyle birlikte var olacağı ifade edilmektedir. Bununla birlikte, kötülüğün tanrılar arasında bir yer bulamayacağı, etkisini yalnızca ölümlü varlıklar ve yerküre üzerinde gösterebileceği dile getirilmiştir. Kötülüğün kurtulmanın yolu ise Tanrı'ya benzeyerek yerküreden yükselmekten geçer.^[44] Tanrı'ya benzemek ruhun yüceltilmesi olarak düşünülebilir. Kötülüğün ruh ile beden arasındaki ölçü ve adaletin sağlanamamasından ortaya çıktığı; ölçü ve adalet sağlandığında iç huzurun, iyiliğin sağlanacağı düşünülmektedir.^[45] Nitekim Platon, *Yasalar*'ın onuncu başlığında insanı kurtuluşa erdirecek olanın akılla birlikte adalet ve ölçülülük olduğunu; insanı felakete sürükleyecek olanın ise akılsızlıkla birlikte adaletsizlik ve aşırılık olduğunu ifade etmektedir.^[46]

Platon'un diyaloglarında, kötülüğün kaynağına ilişkin farklı açıklamalara rastlanmaktadır. Kimi metinlerde kötülük, değişmeyen ideaların yansıması olan duyusal dünyanın bir sonucu olarak bedenle ilişkilendirilirken; kimi yerlerde hareket ettirici unsur olan ruhla, bazı metinlerde ise

[37] Richard Morh, "Plato's Final Thoughts on Evil: Laws X, 899-905", *Mind* 87/348 (1978), 574.

[38] Platon, *Yasalar*, 409-411 (902e-903e).

[39] Platon, "Theaitetos", çev. Macit Gökberk, *Diyaloglar* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010), 494 (176).

[40] Ülker Öktem, "Platon'da Kötülük", *Dil ve Tarih-Cöğrafya Fakültesi Dergisi* 58 (2018), 645.

[41] Öktem, "Platon'da Kötülük", 657. Bkz. Soul-making theodicy bağlamında Ireneaus, John Hick.

[42] Platon, "Lysis ya da Dostluk Üstüne", çev. Tanju Gökçöl, *Diyaloglar* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010), 383 (220c-d).

[43] Wood, "Is There an 'Arche Kakou' in Plato?", 349-350.

[44] Platon, "Theaitetos", 494 (176a-b).

[45] Metin Yasa, *Tanrı ve Kötülük* (Ankara: Elis Yayınları, 2003), 84.

[46] Platon, *Yasalar*, 414 (906a-c).

insandan bağımsız varlıklar olan *daimon*larla bağlantılı olarak ele alınmaktadır. Bu çeşitli yaklaşımlar dikkate alındığında, Platon'un düşünce sisteminde Tanrı'nın kötülükle doğrudan ya da dolaylı herhangi bir ilişkisinin bulunmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Platon, Tanrı'nın mutlak iyiliğini temel alarak kötülüğün varlığını açıklama çabasına girişmiş görünmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi, Platon'un sisteminde kötülük yalnızca ahlaki düzeyde anlam kazanabilmekte; bu anlamda insanla ilişkili olarak ortaya konulmaktadır. Platon'un insan merkezli kötülük anlayışı, sonraki birçok teist filozof açısından kötülük problemini temellendirme ve açıklama bağlamında önemli bir referans noktası hâline gelmiştir.

3. Platoncu Tanrı ve Kötülük Tasavvurunun Teistik Yansımaları

Platon, düşünce sistemi içerisinde kötülüğü rasyonel bir temele dayandırarak, Tanrı inancına yönelik bir tehdit olarak değerlendirmemiştir. Ancak Platon'dan yaklaşık bir yüzyıl sonra, kötülüğün varlığı ile mükemmel sıfatlara sahip bir Tanrı'nın varlığı arasında çelişki olduğu ileri sürülmüştür. Modern dönemde bu yaklaşım, David Hume'un *Din Üstüne* adlı eserinde Epiküros'un klasik kötülük problemi argümanıya yeniden gündeme getirilmiştir.^[47] Buna karşın Platon'da kötülükten Tanrı'yı sorumlu tutan bir anlayışa rastlanmaz. Onun sisteminde Tanrı bütünüyle iyidir. Kötülük, görünürler dünyasına ait bir olgudur. Dolayısıyla Platon'un düşüncesinde kötülük daha çok kavramsal bir düzeyde ele alınmakta, Tanrı inancı açısından bir problem haline gelmemektedir. Ne var ki makalede konu edilecek filozoflar, kötülüğü bir problem çerçevesinde ele almıştır. Bu nedenle Platon'daki kötülük tasavvuru, teistik filozofların kötülük problemine dair yaklaşımlarında irdelenecektir.

Bu noktadan itibaren kötülük, kavramsal bir mesele olmaktan çıkarak doğrudan Tanrı'nın varlığına yöneltilmiş bir problem olarak tartışılmaktadır. Ateist düşünürler, mutlak iyi, her şeye gücü yeten ve her şeyi bilen bir Tanrı'nın varlığı ile kötülüğün varlığını uzlaştırmamanın makul olmadığını savunmaktadırlar. Onlara göre, eğer böyle yüce sıfatlara sahip bir Tanrı varsa, evrende kötülüğün var olmaması gerekir. Özellikle amaçsız, yani herhangi bir faydaya hizmet etmeyen kötülüklerin varlığı, Tanrı inancını aklen savunulamaz kılmaktadır. Buna karşın teistik yaklaşım, Tanrı'nın varlığı ile kötülüğün varlığı arasında zorunlu bir çelişki bulunduğu kanaatinde değildir. Teist düşünürler için mesele, "Kötülük varsa Tanrı inancı makul müdür?" sorusundan ziyade, "Tanrı neden kötülüğe müsaade etmiştir?" sorusu etrafında şekillenmektedir.

Yunancada "Tanrı" ve "adalet" anlamına gelen kelimelerin birleşimiyle oluşan *teodise* kavramına ilk olarak Leibniz'in *Theodicee* adlı eserinde rastlanmaktadır. Teodise, kötülük olgusu karşısında Tanrı'nın adaletini ve haklılığını savunma girişimi olarak tanımlanır.^[48] Ancak bütün teistlerin bu yaklaşıma aynı ölçüde sıcak baktığı söylenemez. Özellikle Kant sonrasında metafizik bilginin imkânı sorgulanmış; insanın Tanrı adına konuşma ya da O'nun savunuculuğunu yapma yetisine sahip olmadığı ileri sürülmüştür. Bununla birlikte, teistler kötülük problemini gündemlerinden çıkarmamışlardır. Ateist argümanların tutarsızlıklarını ortaya koyma çabası, zamanla teodise yerine "savunma" (*defense*) yaklaşımının ön plana çıkmasına neden olmuştur.

Hristiyan teologlarından St. Augustinus, kötülüğün bağımsız bir varlık değil, iyiliğin yokluğu (*privatio boni, privation of good*) olarak tanımlanabileceğini savunur.^[49] Onun düşüncesinde,

[47] David Hume, *Din Üstüne*, çev. Mete Tunçay, (Ankara: İmge Kitabevi, 2019), 231. Kısaca Epiküros'un paradoksunu ifade etmek gerekirse; eğer Tanrı kötülüğü ortadan kaldırmak istiyor fakat buna gücü yetmiyorsa, o hâlde Tanrı kudretsizdir. Gücü yetiyor fakat ortadan kaldırmak istemiyorsa, bu durumda Tanrı mutlak iyi değildir. Eğer hem gücü yetiyor hem de kötülüğü ortadan kaldırmak istiyorsa, o hâlde evrende kötülüğün varlığını açıklamak mümkün değildir. Ne istemek ne de gücü yetmek gibi bir durum söz konusuysa, zaten böyle bir Tanrı'dan söz etmek imkânsız hale gelmektedir.

[48] Cafer Sadık Yaran, *Kötülük ve Teodise*, (İstanbul: Vadi Yayınları, 2016), 91.

[49] Saint Augustine, *Concerning the City of God Against the Pagans*, çev. Henry Bettenson (London: Penguin Books, 1984), 454.

Platon'un Tanrı ve iyilik anlayışı birleştirilmiş; Tanrı, mutlak iyi bir varlık olarak tasavvur edilmiştir. Augustinus'a göre Tanrı, âlemdeki tüm iyiliğin kaynağıdır ve bu nedenle mutlak iyiliği gereği kötülüğü yaratmış olması düşünülemez. Bu yaklaşıma bağlı olarak, kötülüğün Tanrı karşısında ontolojik bir gerçekliğe sahip olduğu fikrine karşı çıkar. Kötülüğü, bağımsız bir töz olarak değil; varlıktaki düzenin belirli yönlerde eksikliği ya da bozulması şeklinde değerlendirir. Platon'un "parça-bütün" ilişkisi çerçevesinde de okunabilecek bu anlayış, Augustinus'ta evrendeki bazı uyumsuzlukların insan algısına dayalı bir yanılsama olarak görülmesiyle açıklanır. Ona göre, tekil düzeyde kötülük gibi algılanan unsurlar, bütüne dâhil edildiklerinde iyi bir düzenin parçalarıdır;^[50] hatta evrendeki kötülük olarak görülen olgular, daha büyük bir düzen içinde iyinin tezahür etmesini sağlayan vasıtalar hâline gelir.^[51]

Augustinus, kötülüğü sadece metafizik bir sorun olarak değil, insanın ahlaki özgürlüğü bağlamında ele almıştır. Ona göre insan, Tanrı tarafından akıl ve istenç sahibi olarak yaratılmıştır; bu iki yeti Tanrı'nın insana lütfettiği ayrıcalıklardır. Kötülüğün kaynağı, Tanrı'nın yarattığı nesnelerin kendisi değil, insanın özgür istencini yanlış yönde kullanmasıdır. Bu nedenle kötülük, Augustinus'ta "istençin kusurlu hareketi" (*defectivus motus*) olarak tanımlanır. Platon'un "görünür iyiler" ile "kendi başına iyiler" ayırımına paralel olarak, insan haz, şân veya şeref gibi geçici iyilere yöneldiğinde kötülüğe düşmektedir. Bu vurgu, kötülüğü bağımsız bir töz olmaktan ziyade özgür tercihlerin yanlış kullanımıyla açıklayan ahlaki bir çerçeve sunar.^[52]

Augustinus'un aşkın ve tek varlık olarak Tanrı'yı bizatihi iyi ve tüm iyiliklerin kaynağı olarak tasavvur etmesi, Platoncu düşüncenin belirgin etkisini yansıtmaktadır. Platon'un izinde yürüyen Augustinus, ontolojik açıdan bağımsız bir varlık olarak kötülüğü reddetmiştir. Her ne kadar Augustinus kötülüğün varlığını reddediyor gibi görünse de bu reddiye, kötülüğün olgusal boyutuna değil, Platoncu düşüncede ideaya karşılık gelen metafizik bir kötülüğe yöneliktir. Çünkü varlık, nasıl ki Platon'da iyi ideasının yansımasıysa, Augustinus'a göre de Tanrı'nın bahsettiği bir gerçekliktir. Kötülüğün varlığını kabul etmek, aşkın bir varlığa işaret edeceği nedeniyle Augustinus tarafından reddedilmektedir. Tıpkı Platon'un idealar dünyasında kötü ve bayağı şeylere yer vermemesi gibi, Augustinus da kötülüğün varlığını kabul etmenin Maniheizm'e kapı aralayarak düalistik bir metafizik anlayışa yol açacağı kanaatindedir.

Augustinus'un düşüncesinde, bozulma ve değişimin kötülüğün en büyük sebepleri olarak ele alındığı dikkat çekmektedir. Bu yaklaşım, onun Platoncu idealar kuramından etkilendiğini göstermektedir. Platon düşüncesinde, idealar dünyası kusursuz ve değişmezdir; buna karşılık görüşler dünyası idealar dünyasına kıyasla daha az gerçek ve daha az iyidir.^[53] Platon, nesnelerin gerçekliğini ve mükemmelliğini "iyi ideası" ile temellendirir.^[54] Varlık, mutlak iyi olan bu ideadan uzaklaştıkça kusur kazanır ve daha az gerçek bir niteliğe bürünür. Augustinus'un kötülük anlayışında da benzer bir kavramsal çerçevenin benimsendiği görülmektedir. Ona göre, Tanrı mutlak iyi ve değişmez bir varlık olarak kusursuzdur; buna karşılık Tanrı dışındaki varlıklar değişime ve bozulmaya açık oldukları ölçüde kötülükten pay sahibidir.^[55]

Augustinus'ta, tanrısal mutlak iyilik ve varlığın sunduğu bir yetkinlik olarak iyi olma arasındaki boşluğu kötülüğün doldurduğunu düşünülebilir. Tanrı dışındaki her varlık, mükemmellikten

[50] Augustinus, *İtirafatlar*, çev. Çiğdem Dürüşken (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010), 210-211.

[51] Saint Augustine, "Kötülük, İyiliğin Yokluğudur", çev. Osman Baş, *Din Felsefesi Seçme Metinler*, ed. Michael Peterson vd. (İstanbul: Küre Yayınları, 2013), 370.

[52] Taşkın Ketenci - Metin Topuz, "AUGUSTİNUS, LEİBNİZ VE KANT: KÖTÜLÜK ÜZERİNE BİR RAPSODİ", *Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (Aralık 2017), 293-294.

[53] Russell, *Şeytan: Antikiteden İkel Hristiyanlığa Kötülük Algıları*, 189.

[54] Platon, *Devlet*, 225 (508e).

[55] Augustine, *Concerning the City of God Against the Pagans*, 474.

uzaklaştıkça varlık mertebesinde bir düşüş yaşamaktadır. Nitekim bu yaklaşım düşüş doktrini (*doktrina lapsus*) çerçevesinde anlamlı gözükmemektedir. Bu çerçevede, insanın cennetten düşmesi ve varoluşunu ideaların bir yansıması olarak sürdürmesi, kozmik bir düzeni ve ahlaki dengeyi ifade eder. Seçme özgürlüğüne sahip bir varlık olan insanın, Tanrı'nın adalet ve ölçüsünden saparak günahı tercih etmesi, ahlaki kötülüğün ortaya çıkışına ilişkin teolojik bir açıklama sunmaktadır. Sonuç olarak, Augustinus'un kötülük anlayışının, Platoncu metafiziğin Hristiyan düşüncesi içerisinde yeniden yorumlanmış bir biçimi olduğu söylenebilir.

Doğrudan Platon'un kendi eserleriyle olmasa da Yeni-Platonculuk etkisiyle Platoncu felsefe, İslam filozofları üzerinde derin bir etki bırakmış olup, bu etkinin en belirgin yansımalarından biri İbn Sînâ'nın düşünce sisteminde görülmektedir. İbn Sînâ, varlığı iyilikle, yokluğu ise kötülükle ilişkilendirerek kötülüğe bağımsız ontolojik bir statü tanımamıştır. Ona göre iyilik her varlık tarafından arzulanan bir yetkinlik halidir ve varlık bu yetkinliği temsil etmektedir.^[56] Bu bağlamda, yetkinliği ontolojik olarak bizatihi barındıran varlık, İbn Sînâ'nın varlığı zorunlu olan (*Vacibü'l-Vücûd*) Tanrısı'dır; O, mutlak iyi olmakla birlikte bütün varlıkların var olma nedeni ve kaynağıdır.^[57] Platon'un düşüncesinde görece ikircikli bir yapı arz eden varlık ve iyilik ilişkisi, İbn Sînâ'nın düşünce sisteminde mutlak birlik ilkesine dayalı bir bütünlük kazanmıştır. Bu durumu, onun epistemoloji ve ontoloji anlayışının hem içsel tutarlılığı hem de felsefi olgunluğu açısından dikkate değer bir farklılık olarak değerlendirebiliriz.

İbn Sînâ'ya göre, Tanrı'dan sudur eden varlıklar farklı mertebelere sahip olmaları nedeniyle eksiklikler taşır ve bu eksiklikler kötülük olarak algılanır. Zorunlu Varlık (*Vacibü'l-Vücûd*), bizatihi sırf iyiyken (*hayrun mahz*), O'ndan sudur eden mümkün varlıklar kendi varlıklarına nispeten iyidir. Mümkün varlıkların, Zorunlu Varlık olmamaları nedeniyle sırf yetkin, sırf iyi olmaları mümkün değildir.^[58] Onlar, doğalarında bıkuvve (potansiyel) olma özelliğini barındırdıkları için kötülük bu varlıklara izafe edilebilmektedir.^[59] Platoncu düşüncede ideaların gölgesinde var olan duyular aleminin kusurlara açık olması ya da var olma sürecinde Tanrı'dan uzaklaşmanın kötülüğün nedeni olarak görülmesi gibi, İbn Sînâ felsefesinde de bir yetkinlik olan iyiliğin, Mutlak Varlık'tan uzaklaştıkça azaldığı ifade edilmektedir.

Sudûr nazariyesi çerçevesinde var olan alemler İbn Sînâ, *ay üstü* ve *ay altı* olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Ay üstü alemde, Mutlak Varlık'ın feyziyle kademe kademe sudûr eden on akıl, faal akıl ile son bulmaktadır. Faal akıl ay altı alemde gerçekleşen her türlü oluş ve bozuluşun ilkesidir.^[60] Ay üstü alemde kötülükten bahsedilmezken, kötülüğün kendini gösterdiği yer ay altı alem olmaktadır. Zira İbn Sînâ'ya göre kötülük, maddilik ile doğrudan ilişkilidir;^[61] madde, doğası gereği bozuluşa meyillidir. Dolayısıyla, oluş ve bozuluşun gerçekleştiği ay altı alem, tecrübe ettiğimiz kötülüğün bir yanılısına olmadığını da temellendirmektedir. Bu bağlamda, İbn Sînâ'nın kötülüğü tümüyle inkar etmediği, aksine ona zuhur edebileceği bir mekan tayin ettiğini kozmoloji tasavvuruyla anlamış bulunuyoruz. Platoncu düşüncede ruhun yalınlığından, değişmeze yakın olduğundan, bedenine ise değişime, bozuluşa meyilden bahsedilmektedir. İbn Sînâ ise kötülüğü oluş ve bozuluşun gerçekleştiği madde düzleminde daha kapsamlı bir çerçevede ele alırken Platon, beden merkezli bir yaklaşımla ahlaki kötülüğü değerlendirmiştir.

[56] İbn Sînâ, *Kitâbu's-Şifâ: İlâhiyât: Metafizik II (Çeviri- Tıpkıbasım)*, çev. Ekrem Demirli - Ömer Türker (İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014), 328.

[57] İbn Sînâ, *Kitâbu's-Şifâ: İlâhiyât: Metafizik II (Çeviri- Tıpkıbasım)*, 328.

[58] İbn Sînâ, *Kitâbu's-Şifâ: Metafizik II*, çev. Ekrem Demirli - Ömer Türker (İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005), 100-101.

[59] İbn Sînâ, *Kitâbu's-Şifâ: İlâhiyât: Metafizik II (Çeviri- Tıpkıbasım)*, 542.

[60] Kaya, Mahmut, "Sudûr", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 17 Temmuz 2025).

[61] İbn Sînâ, *Kitâbu's-Şifâ: Metafizik II*, 162.

örnek verir: İnsanoğlu düşüşü yaşamamış olsaydı, kurtarıcı bir figür olarak İsa kendilerine gönderilmeyecekti.^[68] Dolayısıyla kötülüğü yalnızca kendi içerisinde değerlendirmek, bütün içerisindeki işlevini görmeyi engellemektedir. Sonuç olarak, Platoncu yaklaşımda gördüğümüz parçalardaki kötülüğün, bütünü kötü kılması bir yana, onun daha üstün bir iyiliğe ulaşmasına zemin hazırladığı düşüncesinin Leibniz'in felsefi sisteminde güçlü bir karşılık bulduğu açıktır.

Sonuç

Platon, kurduğu sistemde ontolojik ilke olarak tek bir ilkeye dayanmış olması nedeniyle teistik filozofları etkilemiştir. Onun teolojisinin zamanla geliştiği düşünüldüğünde, *Devlet* diyalogunda iyi ideasına, *Şölen* diyalogunda güzellik ideasına, *Timaios* diyalogunda teistik Tanrı anlayışına uygun atıflar yaptığı dikkat çekmektedir.^[69] Fakat onun sisteminde aşkın olanın tek bir ilke olması her örnekte karşımıza çıkar. Buna karşın, birden fazla ilke ile kurulan sistemler, kötülüğün mahiyeti hakkında farklı açıklamalar sunmuştur. Bu sebeple Platon'daki iyi ideası, klasik teist filozofları etkilemiş ve onların kötülük problemine dair yaklaşımlarında belirleyici bir rol oynamıştır. Nitekim Augustinus kötülüğü iyiliğin yoksunluğu olarak tanımlamış, İbn Sînâ kötülüğü varlık hiyerarşisinin alt basamaklarına yerleştirmiş, Leibniz ise kötülüğün en iyi mümkün dünyalar öğretisiyle bağdaştırılabileceğini savunmuştur.

Platon'un Tanrı tasavvurunun muğlak olması, onun düşüncelerinin bu tasavvur doğrultusunda değişip geliştiğini savunmayı güçleştirse de kötülük hakkındaki düşüncelerinin zamanla çeşitlendiği görülmektedir. İlk başta tamamen yerküreye özgü bir olgu olarak ele alınan kötülük, ilerleyen metinlerde ruhlarla ilgili bir sorun olarak değerlendirilmiştir. Bu dönüşüm, Augustinus, İbn Sina ve Leibniz gibi teistik düşünürlerin Platon'un idealar kuramındaki en yüksek ilke olan iyi ideasını kendi Tanrı anlayışlarıyla özdeşleştirmelerine ve buradan beslenerek felsefi sistemlerinde kötülüğü, Tanrı'dan varlık mertebesi bakımından uzak bir yere konumlandırmaya zemin hazırlamıştır.

Çağdaş düşüncede Platon'un doğrudan etkisi sınırlı olsa da kötülüğün Tanrı'ya yüklenmeyip varlık eksikliği veya düzen bozukluğu şeklinde yorumlanması, günümüz teodise tartışmalarında hâlen yankı bulmaktadır. Bu nedenle Platon'un kötülük anlayışının tarihsel sürekliliği hem klasik hem modern tartışmaları daha iyi anlamamıza katkı sağlamaktadır. Gelecek araştırmaların, Platon'un kötülüğe dair kavramlarının farklı dönemlerde aldığı biçimleri karşılaştırmalı olarak incelemesi ve modern teodise literatürüyle bağlantılarını irdelemesi, konuya yeni bir derinlik kazandıracaktır.

[68] Leibniz, *Theodicee Ya da Tanrı'nın Haklı Kılınması*, 119-120.

[69] Antony Kenny, *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi I. Cilt: Antik Felsefe*, çev. Serdar Uslu (İstanbul: Küre Yayınları, 2017), 327-328.

Kaynakça

- Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi 2: Sofistlerden Platon'a*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.
- Augustine, Saint. *Concerning the City of God Against the Pagans*. çev. Henry Bettenson. London: Penguin Books, 1984.
- Augustine, Saint. "Kötülük, İyiliğin Yokluğudur". çev. Osman Baş. *Din Felsefesi Seçme Metinler*. ed. Michael Peterson vd. 368-372. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.
- Augustinus. *İtiraflar*. çev. Çiğdem Dürüşken. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2010.
- Cağbayır, Yaşar. *Ötüken Türkçe Sözlük*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2007.
- Cevizci, Ahmet. *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999.
- Chilcott, C. M. "The Platonic Theory of Evil". *The Classical Quarterly* 17/1 (1923), 26-32. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0009838800014804>
- Çınar, Aliye. "Leibniz'de Kötülük Problemi ve Teodise". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/1 (2005), 169-187.
- Hick, John. *Evil and The God of Love*. Great Britain: Palgrave Macmillan, 5. Baskı., 2010.
- Hume, David. *Din Üstüne*. çev. Mete Tunçay. Ankara: İmge Kitabevi, 6. Basım, 2019.
- İbn Sînâ. *Kitâbu's-Şifâ: İlâhiyât: Metafizik II (Çeviri- Tıpkıbasım)*. çev. Ekrem Demirli - Ömer Türker. İstanbul: Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, 2014.
- İbn Sînâ. *Kitâbu's-Şifâ: Metafizik II*. çev. Ekrem Demirli - Ömer Türker. İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.
- Kaya, Mahmut. "Sudûr". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 17 Temmuz 2025. <https://islamansiklopedisi.org.tr/sudur>
- Kenny, Antony. *Batı Felsefesinin Yeni Tarihi I. Cilt: Antik Felsefe*. çev. Serdar Uslu. İstanbul: Küre Yayınları, 2017.
- Ketenci, Taşkın - Topuz, Metin. "AUGUSTİNUS, LEİBNİZ VE KANT: KÖTÜLÜK ÜZERİNE BİR RAPSO-Dİ". *Sosyal Bilimler Dergisi* 18 (Aralık 2017), 290-304. <https://doi.org/10.16990/SOBIDER.3905>
- Leibniz, Gottfried Wilhelm. *Theodicee Ya da Tanrı'nın Haklı Kılınması*. çev. Levent Özşar. İstanbul: Biblos Kitabevi, 2008.
- Morh, Richard. "Plato's Final Thoughts on Evil: Laws X, 899-905". *Mind* 87/348 (1978), 574-583.
- Öktem, Ülker. "Platon'da Kötülük". *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 58 (2018), 645-658.
- Peters, Francis E. *Antik Yunan Felsefesi Terimler Sözlüğü*. çev. Hakkı Hünler. İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2004.
- Peterson, Michael. "Kötülük Problemi". çev. Osman Baş. *Din Felsefesi Seçme Metinler*. ed. Michael Peterson vd. 359-368. İstanbul: Küre Yayınları, 2013.
- Platon. *Devlet*. çev. Sabahattin Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 20. Basım, 2010.
- Platon. *Euthyphron: Dindarlık Üzerine*. çev. Güvenç Şar. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, 2011.
- Platon. *Euthyphron, Sokrates'in Savunması, Kriton, Phaidon*. çev. Ari Çokona. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Baskı., 2017.
- Platon. "Lysis ya da Dostluk Üstüne". çev. Tanju Gökçöl. *Diyaloglar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2010.
- Platon. *Parmenides*. çev. Saffet Babür. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 4. Basım, 2014.

- Platon. "Theaitetos". çev. Macit Gökberk. *Diyaloglar*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 7. Basım, 2010.
- Platon. *Timaios: Doğa Üzerine*. çev. Özgüç Orhan. Ankara: Fol Kitap, 2022.
- Platon. *Yasalar*. çev. Candan Şentuna - Saffet Babür. İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 3. Baskı., 2007.
- Russell, Jeffrey Burton. *Şeytan: Antikiteden İlkel Hıristiyanlığa Kötülük Algıları*. çev. Elif Çelik. Ankara: Panama Yayıncılık, 2016.
- Southgate, Christoher. "Cosmic Evolution and Evil". *The Cambridge Companion to the Problem of Evil*. 147-164. USA: Cambridge University Press, 1. Baskı., 2017.
- Wood, James L. "Is There an 'Arche Kakou' in Plato?" *The Review of Metaphysics* 63/2 (2009), 343-366.
- Yaran, Cafer Sadık. *Kötülük ve Teodise*. İstanbul: Vadi Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Yasa, Metin. *Tanrı ve Kötülük*. Ankara: Elis Yayınları, 2003.
- euronews. "Gazze'de 12 gündür kayıp olan 6 yaşındaki kız çocuğu ölü bulundu". 15:44:47 +01:00. Erişim 29 Mayıs 2025. <https://tr.euronews.com/2024/02/10/gazgede-12-gundur-kayip-olan-6-yasindaki-kiz-cocugu-hind-receb-olu-bulundu>